

Список літератури:

1. Байстрюченко Н. О. Вплив динаміки структури капіталу на фінансово-економічні результати діяльності підприємства: дис. кандидата екон. наук: 08.00.04/ Байстрюченко Наталія Олегівна. – Суми, 2010. – 212 с.
2. Ліпич Л. Г. Гадзевич І. О. Капітал в системі управління підприємством [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2013/upravlinnya-kapitalom-pidpryjemstva/>
3. Лебідь О.В. Сучасні проблеми управління капіталом підприємства / О. В. Лебідь// Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. «Дні науки – 2006» (Дніпропетровськ, 17 – 28 квітня 2006 р.). Т. 1. Економічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – С. 75-77.

Воля Н.В., Могилова А.Ю.

Днепропетровский Национальный Университет имени Олеса Гончара

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЕМ КАПИТАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ**Аннотация**

В статье рассмотрена сущность капитала предприятия, определено, что управление капиталом предприятия, как и весь процесс управления представляет систему принципов и методов разработки и реализации управленческих решений.

Ключевые слова: капитал, капитал предприятия, управления капиталом, функционирования капитала предприятия, методы управления капиталом.

Volia N.V., Mohylova A.Yu.

Dnepropetrovsk National University named after Oles Gonchar

CAPITAL MANAGEMENT COMPANIES PROBLEMS AND SOLUTIONS**Summary**

The article deals with the nature of capital of enterprise, certainly, that the management of enterprise, as well as all process of management, is a system of principles and methods for the development and implementation of management decisions.

Keywords: capital, capital of the company, money management, functioning capital company, Methods of money management.

УДК 334.738

ПРО ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНО-КООПЕРАТИВНОГО СЕКТОРУ У ПЕРІОД ЙОГО ВІДРОДЖЕННЯ**Гаркуша О.В.**

Полтавський університет економіки і торгівлі

Відображено особливості державного регулювання кредитно-кооперативного сектору національної економіки у період його відродження. Показано його вплив на розвиток кредитних спілок. Подано авторське бачення щодо усунення основних проблем, пов'язаних з недоліками державного регулювання.

Ключові слова: державне регулювання, кредитно-кооперативний сектор, кредитна спілка, кредитна кооперація, кредитний кооператив.

Відродження кредитної кооперації в Україні після тривалої перерви почалося лише на початку 1990-х років. Воно цілком закономірно співпало з першими кроками становлення її незалежності. При цьому слід зауважити, що процес оформлення державного регулювання кредитно-кооперативного сектору національної економіки можна умовно поділити на два важливих періоди – до прийняття закону «Про кредитні спілки» (2001 р.) і створення державного регулятора в особі Державної комісії з регулювання фінансових послуг (Держфінпослуг) та після цього. Перший період можна охарактеризувати як «відродження», бо у цей час в Україні лише закладалась основи нормативно-правової бази для відродження кредитних спілок і державне регулювання їх діяльності було обмеженим. Воно в основному полягало лише у створенні певних «правил гри» в умовах практич-

ного невторчання держави у цей процес. Разом з тим, другий період, цілком справедливо можна вважати «етапом активного розвитку». Він характеризується формуванням повноцінного законодавчого забезпечення, регулювання діяльності та суттєвого впливу держави на розвиток кредитних спілок.

Метою цієї статті є з'ясування особливостей державного регулювання кредитно кооперативного сектору національної економіки та формування на цій основі концептуальних підходів щодо підвищення його ефективності. У ході дослідження використано методи наукового аналізу і синтезу.

Відродження кредитно-кооперативного сектору в національній економіці розпочалося після підписання Президентом України указу №377/93 від 20 вересня 1993 року, яким було затверджено «Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні» [14], що стало першим нормативно-правовим

актом, після якого з боку держави були створені умови для відродження та подальшого розвитку кооперативних організацій у фінансово-кредитній сфері – тобто кредитних спілок. Цей процес частково досліджено у роботах В.В. Гончаренка [2], який відзначав, що перша спроба створити законодавчу основу для відродження і розвитку кредитних спілок в Україні відбулася ще у 1992 році після відвідання першим Президентом України Л. Кравчуком кредитних спілок української діаспори США та Канади. Зваживши на важливу соціально-економічну роль, яку відіграли кредитні спілки у покращенні життя українських емігрантів за кордоном і могли відіграти в Україні, за дорученням Президента фахівцями Міністерства економіки спільно з експертами Всесвітньої Ради кредитних спілок, Централі українських кооперативів Америки та Канадської кооперативної асоціації, було розроблено проект закону України «Про кредитні спілки». Цей законопроект три рази розглядався у комітетах Верховної Ради і був прийнятий у першому читанні, однак при розгляді в лютому 1993 р. у друге він був відхилений через існуюче на той час політичне протистояння у Верховній Раді України.

У зв'язку з тим, що з боку Верховної Ради не було достатнього розуміння важливості процесу відродження кредитно-кооперативного сектору у національній економіці, Президент України Л. Кравчук дав доручення сформуванню із основних положень законопроекту «Про кредитні спілки» новий, скорочений документ, яким стало «Тимчасове Положення про кредитні спілки в Україні». Президент затвердив його своїм указом 20 вересня 1993 року.

Цим нормативно-правовим актом встановлювалось, що відносини щодо створення та діяльності кредитних спілок в Україні відтепер регулюються законом «Про об'єднання громадян» з урахуванням особливостей, встановлених вищезгаданим Тимчасовим положенням, в якому кредитна спілка була визначена як громадська організація, головною метою якої визначався фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їхніх особистих заощаджень для взаємного кредитування [14]. В умовах відсутності спеціального закону, маючи унікальну неприбуткову кооперативну природу, кредитні спілки «не вписувались» у систему існуючого на той час кооперативного законодавства. Проте, вони повністю відповідали положенням прийнятого 16 червня 1992 р. закону «Про об'єднання громадян», згідно якого громадська організація визначалась як об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів [10]. Тому кредитні спілки за положенням отримали юридичний статус громадської організації, а не фінансового кооперативу, як це прийнято у більшості країн світу [2]. Однак це дозволило відкрити шлях до проведення їх державної реєстрації, за умови погодження статуту з НБУ.

Наступним кроком у формуванні нормативно-правового забезпечення відродження кредитних спілок з боку держави стало прийняття Національним банком України 7 лютого 1994 р. постанови правління НБУ №25 «Про погодження статуту кредитних спілок з питань кредитування та розрахунків з Національним банком», якою було погоджено Типовий статут кредитної спілки [15]. Окремим пунктом цієї постанови регіональним підрозділам Національного банку України доручалося вивчати відповідні документи кредитних спілок, що подаються ними для державної реєстрації, і подавати відповідно до чинного законодавства та норматив-

них актів Національного банку України висновки щодо погодження операцій – кредитування членів кредитних спілок, надання позик іншим кредитним спілкам і асоціаціям за наявності вільних коштів. З метою реалізації цього положення 17 березня 1994 р. НБУ видав наказ № 41, яким було затверджено «Положення про погодження Статуту кредитних спілок з питань кредитування та розрахунків і надання позичок кредитними спілками» [7], в якому визначалась процедура погодження статуту кредитної спілки.

Тимчасове положення про кредитні спілки, затверджене указом Президента України № 377/93 від 20.09.1993 р. та Типовий статут кредитних спілок, погоджений Постановою правління НБУ № 25 від 07.02.1994 р., стали тією нормативно-правовою базою, що створила можливість для офіційної реєстрації та відродження кредитних спілок в Україні. Згідно цих документів кредитні спілки отримували право здійснювати такі операції: надавати позики членам спілки, у тому числі під заставу майна або майнових прав, та здійснювати пов'язані з цим фінансово-кредитні операції; приймати внески (вклади) від членів спілки; розподіляти доходи на вклади членів спілки пропорційно до внесених ними коштів; створювати фонди спілки, в тому числі позиковий і резервний; виступати поручителем виконання членами спілки зобов'язань перед третіми особами; надавати позики іншим кредитним спілкам, асоціаціям кредитних спілок за наявності вільних коштів, використовувати кошти на потреби розвитку руху кредитних спілок, з благодійною метою.

Процес відродження кредитно-кооперативного сектору в національній економіці шляхом створення кредитних спілок став набувати реальних рис. З лютого 1994 р. почався досить динамічний процес виникнення кредитних спілок у більшості областей, а уже у червні 1994 р. перші кредитні спілки із 17 областей України заснували Національну асоціацію кредитних спілок України (НАКСУ), що стала виразником та лобістом їх інтересів [1].

Серед проблем, пов'язаних із державним регулюванням, з якими зустрілись перші кредитні спілки на цьому етапі свого розвитку були: відсутність повноцінного законодавства про кредитні спілки та чіткого податкового статусу як неприбуткової організації, неоднозначність юридичного статусу кредитної спілки (громадська організація, що надає кредити під відсотки), складність процесу державної реєстрації, у зв'язку з необхідністю погодження типового статуту, відсутність належної нормативної бази, системи державного регулювання та контролю.

Актуальність цих питань була очевидною. Адже без їх вирішення кредитні спілки, з одного боку, не могли повноцінно розвиватись, а з іншого, могла скластись загрозлива ситуація із виникненням псевдо-спілок, що своєю діяльністю могли дискредитувати молодий кредитно-кооперативний рух.

Питання податкового статусу кредитних спілок невдовзі знайшло часткове вирішення. П.М. Козинець так описує цей процес: «Для вирішення цієї проблеми ми звернулись до тодішнього Президента України Леоніда Кучми. Після зустрічі делегації НАКСУ (П. Козинець та Т. Бетева) з Л.Кучмою було дане доручення, за яким делегацію НАКСУ прийняв Голова Державної податкової інспекції М.Я. Азаров. Після довгої дискусії з Головою ДПІ та провідними податківцями було підготовлене роз'яснення ДПІ України, згідно з яким кредитна спілка вважається неприбутковою організацією, тобто прибутки КС від кредитування не підлягають оподаткуванню» [5, с. 4].

Із прийняттям у грудні 1994 р. закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» неприбутковий статус кредитних спілок був законодавчо закріплений у п. 7.11, що врегулював оподаткування неприбуткових організацій. У підпункті 7.11.4 цього закону відзначалось, що «від оподаткування звільняються доходи... отримані у вигляді... коштів, які надходять до кредитних спілок у вигляді внесків...» [11]. Слід зазначити, що ця норма закону не встановлювала якісь пільги кредитним спілкам, а просто фіксувала цілком логічний факт, що внески членів спілки не є її доходом. Звільнення від оподаткування «пасивних доходів, отриманих з джерел, визначених законодавством про кредитні спілки» було також цілком справедливим, бо єдиним видом таких доходів є проценти, які отримує кредитна спілка із членів-позичальників. А так, як ці відсотки отримуються від членів, які є одночасно і власниками і клієнтами – ця норма закону є абсолютно логічною. Крім цього, кредитні спілки як неприбуткові організації мали спрощену систему звітності при повній відсутності системи державного нагляду та контролю. Як зазначає В.В. Гончаренко, у зв'язку з цим, кредитна спілка, як особлива організаційно-правова форма фінансово-кредитної діяльності почала привертати до себе увагу багатьох людей. Сприятливий податковий режим та відсутність державного нагляду приваблювали не тільки осіб з активною громадською позицією, готових віддати частину свого часу та енергії на створення та розбудову організації фінансової взаємодопомоги у тому середовищі, де вони знаходились, а й ділків, готових використати ці фактори у своїх приватних інтересах. Але для перших, відсутність повноцінного законодавства і недосконалість існуючої нормативно-правової бази та державного регулювання створювала суттєві проблеми та обмежувала можливість розвитку, а для других – була досить вигідною.

У тимчасовому Положенні про кредитні спілки в Україні містились положення, нечіткість яких створювала суттєві проблеми для спілок у процесі їх реєстрації та розвитку. Передусім, це стосується погодження статуту кредитної спілки з питань кредитування та розрахунків з обласним управлінням Національного банку України. Погодження статуту було дійсно необхідним, але ця процедура не була чітко регламентована. У розробленому Нацбанком «Положенні про погодження статуту кредитних спілок з питань кредитування і розрахунків та надання позичок кредитними спілками», розісланому обласним управлінням НБУ [7], вказується, що поданий спілкою статут має відповідати вимогам тимчасового Положення та типового Статуту кредитної спілки, затвердженого Постановою Правління НБУ № 25 від 07.02.94. Окремі норми вказаних документів суперечили одна одній. Наприклад, у п.16 тимчасового Положення було вказано, що вступні внески спрямовуються у позиковий фонд спілки, у той час як п.14.1 типового Статуту виключав їх із позикового фонду. І таких прикладів можна навести багато. Крім цього, не було зрозуміло, чи кредитна спілка за свій статут має брати Типовий «один до одного» (тоді виникає питання; «Для чого погоджувати вже погоджений статут?»), чи вона, маючи його за зразок, може вносити до нього зміни та доповнення відповідно до своєї специфіки (таку можливість надавало Тимчасове Положення, закріплюючи за кредитною спілкою можливість передбачати у статуті інші положення стосовно її діяльності).

Окремі облуправління НБУ не погоджували статуту кредитним спілкам через наявність положень, що не мали відношення до питань кредитування

та розрахунків. Траплялись випадки, коли облуправління НБУ відмовляли кредитним спілкам у погодженні тих статутів, що були ідентичними Типовому (на підставі «невідповідності чинному законодавству»). Відмови поширювалися і на статуту, що містили норми, не передбачені Типовим Статутом, але й не були заборонені чинним законодавством (наприклад, ротація правління, встановлення кворуму при повторному проведенні загальних зборів, різні режими членських внесків тощо). Також відмовляли у погодженні статутів, у яких були змінені певні норми Типового Статуту (наприклад, встановлення величини позик, рішення про надання яких може прийматись уповноваженою особою (менеджером), головою кредитного комітету, всім складом кредитного комітету, спільним засіданням правління та кредитного комітету тощо). Одним кредитним спілкам вдавалось переконати працівників НБУ, інші – змушені були враховувати зауваження (часто абсурдні!) працівників Нацбанку, знову збирати загальні збори та повторно приймати статут уже у редакції НБУ.

Врахування зауважень працівників НБУ і внесення поправок до статуту кредитної спілки часто приводили до того, що органи місцевої влади відмовляли спілці у реєстрації, бо її статут не відповідав Типовому. Були й зворотні випадки, коли спілка, статут якої був погоджений з Національним банком і відповідав Типовому Статуту, не реєструвалась через невідповідності її статуту Тимчасовому Положенню. Таким чином, діючий механізм подвійного погодження статуту створював багато проблем і не сприяв розвитку кредитних спілок в Україні.

Крім цього, великі проблеми виникали у кредитних спілок у зв'язку із застосуванням терміна «засновники» кредитної спілки. Тимчасове Положення вказувало, що «заснування кредитної спілки здійснюється шляхом укладання її засновниками угоди, що визначає порядок та принципи створення спілки, склад засновників, порядок підготовки проекту статуту спілки та його затвердження. Кредитна спілка могла бути створена в складі не менше 50 осіб» [14]. На підставі цього положення органи державної реєстрації вимагали від кредитних спілок укладання угоди про заснування кредитної спілки не менше, ніж 50 засновниками, підписи яких мали бути засвідчені нотаріально. Державне мито за посвідчення нотаріусом 50 підписів та запрошення нотаріуса на загальні збори були певним бар'єром на етапі заснування, бо досить дорого коштували членам новоствореної кредитної спілки.

Проблеми, пов'язані з труднощами у реєстрації кредитних спілок, були викликані не тільки недосконалістю тимчасового Положення про кредитні спілки та Типового статуту. Це явище мало більш глибоку причину – юристи не могли чітко встановити приналежність кредитної спілки до існуючих в українському законодавстві організаційно-правових форм. Вище відзначалось, що відсутність в Україні цивілізованого кооперативного законодавства призвела до того, що відродження в Україні кредитних спілок, як організацій фінансової взаємодопомоги громадян, почало здійснюватися через юридичну форму громадської організації, а не кооперативу, як це прийнято в інших країнах. Кредитні спілки повністю відповідали вимогам статті 3 Закону України «Про об'єднання громадян», що визначає громадську організацію, як об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів [4]. Кредитні спілки, згідно тимчасового

Положення, головною метою мали фінансовий та соціальний захист своїх членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування і за всіма ознаками були громадськими організаціями. Але кредитна спілка є специфічною громадською організацією, що принципово відрізняється від інших об'єднань громадян тим, що головним видом її діяльності є господарська діяльність у сфері фінансів. Ця діяльність кредитної спілки спрямована передусім на досягнення економічного ефекту для своїх членів, а не політичного, соціального, культурного чи іншого негосподарського ефекту для суспільства чи членів, як це має місце в інших громадських організаціях. Ця особливість віддаляє кредитну спілку від громадських організацій і наближає її до фінансових установ.

Кредитна спілка проводить свою господарську діяльність у сфері фінансів і цим дуже подібна до фінансових установ. Але від них вона відрізняється неприбутковим механізмом діяльності та демократичними принципами управління. За цілями та механізмом управління – це демократична громадська організація, яка здійснює господарську діяльність не з метою отримання прибутку, а для надання послуг своїм членам. Організації з такою подвійною соціально-економічною природою в інших країнах мають відповідну юридичну форму – кооператив. Але відсутність такої юридичної форми в українському законодавстві призвело до нерозуміння природи кредитних спілок і виникнення значних проблем з їх державною реєстрацією.

Крім вищезазначеної проблеми, у кредитних спілках виникали значні труднощі й у процесі діяльності. Однією з таких проблем, що мала місце з перших днів роботи була проблема, пов'язана із необхідністю встановлення ліміту залишку готівки у касі та значними штрафами за його порушення. Традиційна банківська методика розрахунку ліміту каси базувалась на обчисленні середньоденних показників надходження коштів та не враховувала специфіки діяльності кредитної спілки. Кошти, що надходили до каси кредит-

ної спілки, не були касовою виручкою у традиційному розумінні цього слова, бо були коштами членів, а не спілки, що мали бути зараховані на особові рахунки та повернуті членам за їх вимогою. Крім цього, надходження коштів у касу та видача їх з каси кредитної спілки характеризувались великими малопрогнозованими коливаннями із значною амплітудою у різні дні. Тому застосування розрахунків середньоденних касових показників для кредитної спілки не відображало її реальні потреби у готівкових коштах. Також, комерційні банки брали значну плату за касове обслуговування. Як правило, це складало 1-2% від суми отриманої у банку готівки за одну операцію при тому, що переважна більшість кредитних спілок видавала позики під 5-6 % за місяць, з яких 2-3% нараховувалось на вклади членів спілки. Такий примусовий режим користування послугами комерційних банків був руйнівний не тільки для молодих, а й для міцних кредитних спілок.

Основні проблеми кредитних спілок в період 1993-2001 рр. згруповано у таблиці 1.

Поступове зростання кількості кредитних спілок та названі вище недоліки законодавчого регулювання їх діяльності викликали необхідність якнайшвидшого врегулювання проблемних питань та прийняття повноцінного закону «Про кредитні спілки», а також створення ефективної системи їх державного регулювання.

Перша спроба покращення державного регулювання діяльності кредитних спілок була закріплена Указом Президента № 701/99 від 22.06.1999 р., яким, згідно пункту 4 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, на розгляд Верховної Ради вносився проект закону «Про кредитні спілки» [9]. У цьому документі не тільки усувалось багато виявлених на той момент проблем та недоліків у діяльності кредитних спілок, але й закладались основні засади державного регулювання і контролю за діяльністю кредитних спілок та їх об'єднань, які мав здійснювати окремий орган державної виконавчої влади, уповноважений Кабінетом Міністрів України

Таблиця 1

Основні проблеми кредитних спілок, пов'язані з недоліками державного регулювання їх діяльності в період дії Тимчасового положення про кредитні спілки (1993-2001 рр.)

№ п/п	Проблеми	Коментар
1.	Суперечливість юридичного статусу кредитної спілки	Громадська організація, що надає кредити під проценти, і у той самий час має статус неприбуткової, викликала нерозуміння та підозру контролюючих органів.
2.	Складність процесу створення та державної реєстрації	Встановлення мінімальної кількості членів спілки у 50 осіб, невизначеність поняття «засновники» та необхідності нотаріального завірення їх підписів, подвійне погодження статуту (з НБУ та державним реєстратором), погодження НБУ типового статуту спілки та надання можливості включати до нього інших положень, що не суперечать законодавству створювали неоднозначність трактування та проблеми з реєстрацією КС
3.	Відсутність належної системи державного регулювання та контролю	Державний контроль здійснювався лише на етапі реєстрації статуту КС. У подальшому не було механізму регулювання діяльності та контролю за дотриманням кредитними спілками статуту, нормативних показників та чинного законодавства.
4.	Відсутність достатньої нормативної бази, чітко регламентованих процедур (стандартів) діяльності кредитних спілок	Відсутність затверджених чи рекомендованих державою процедур діяльності органів управління, порядку скликання загальних зборів, стандартів документообігу, кредитної діяльності, операцій із внесками членів тощо призводило до необхідності їх розробки кожною спілкою при відсутності достатнього досвіду та кваліфікованих кадрів.
5.	Поширення на КС обмежень по роботі з готівкою	НБУ у Положенні про ведення касових операцій довгий час не враховував особливості діяльності КС, що створювало для них суттєві проблеми.
6.	Неможливість працювати з юридичними особами та ФОП	Багато із членів КС здійснювали підприємницьку діяльність шляхом створення юридичної особи чи реєстрації як ФОП. Однак, вони могли отримати кредити в КС чи вкласти кошти лише як фізичні особи, що не сприяло розвитку ні їх бізнесу, ні КС.

Складено автором

(уповноважений орган). Цей орган планувалось наділити такими повноваженнями: готувати пропозиції з питань формування та реалізації єдиної державної політики щодо розвитку і функціонування кредитних спілок, їх об'єднань, захисту прав та інтересів їх членів; вивчати практику застосування законодавства про кредитні спілки, їх об'єднання, готувати пропозиції щодо його вдосконалення; затверджувати за поданням Національної асоціації кредитних спілок України порядок надходження та використання коштів стабілізаційного фонду; затверджувати Положення про реєстр кредитних спілок та їх об'єднань; вести реєстр кредитних спілок та їх об'єднань, зареєстрованих згідно з цим Положенням; контролювати дотримання законодавства про кредитні спілки, їх об'єднання; встановлювати порядок здійснення кредитними спілками, їх об'єднаннями фінансових операцій, стандарти діяльності кредитних спілок та їх об'єднань, контролювати їх дотримання, а також проведення об'єднаннями кредитних спілок своєї господарської діяльності; затверджувати типовий статут та інші типові внутрішні документи кредитної спілки, об'єднання кредитних спілок; розглядати скарги кредитних спілок, об'єднань кредитних спілок та їх членів у зв'язку зі зловживаннями та порушеннями законодавства про кредитні спілки та їх об'єднання; здійснювати інші функції відповідно до своєї компетенції [9].

При цьому, уповноважений державний орган отримував право: давати кредитним спілкам та їх об'єднанням обов'язкові для виконання приписи про приведення статутів, рішень органів управління кредитних спілок, їх об'єднань у відповідність із законодавством або про припинення діяльності, яка не відповідає вимогам законодавства; застосовувати до кредитних спілок, їх об'єднань у межах своєї компетенції санкції у разі порушення ними законодавства, невиконання чи неналежного виконання ними приписів уповноваженого органу; одержувати від кредитних спілок, їх об'єднань і органів державної статистики документи та інформацію, необхідні для здійснення покладених на уповноважений орган функцій; звертатися до суду з позовом про скасування державної реєстрації кредитної спілки, об'єднання кредитних спілок у разі систематичного або грубого порушення законодавства про кредитні спілки та їх об'єднання [9].

Слід зазначити, що незважаючи на всі прогресивні норми внесені указом Президента № 701/99 від 22.06.1999 р. законопроект «Про кредитні спілки», важливість, актуальність і необхідність термінового вдосконалення державного регулювання діяльності кредитних спілок на той час, Верховна Рада України своєю Постановою № 1023-XIV від 09.09.1999 р. цей законопроект відхилила [12].

Лише у 2001 р. відбулись радикальні зміни у державному регулюванні діяльності кредитних спілок. Так, 12 червня 2001 р. був прийнятий Закон № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [13], що встановлював загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій з боку держави за діяльністю з надання фінансових послуг фінансовими установами, до яких були віднесені й кредитні спілки, а 20 грудня 2001 р. – Закон № 2908-III «Про кредитні спілки» [8]. З цього моменту розпочався етап активного розвитку кредитних спілок в Україні.

Вказані зміни у законодавчому регулюванні кредитних спілок не тільки створили ґрунтовну правову базу для подальшого розвитку та нагляду за їх діяльністю, а й внесли низку принципово важливих

уточнень щодо природи та статусу цих організацій. До цього кредитні спілки мали юридичний статус громадської організації, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування, а в податковому законодавстві спілки були віднесені до неприбуткових організацій. Як зазначалось вище, такий, не досить чітко визначений статус, призводив до виникнення багатьох питань стосовно економіко-правової природи спілок та створював певні проблеми в їх роботі. Прийнятий закон надав кредитним спілкам нового, принципово іншого юридичного статусу «неприбуткової організації, заснованої фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки», і при цьому визначив, що «кредитна спілка є фінансовою установою» [8]. Це дозволило чіткіше визначити юридичний статус кредитних спілок і детальніше врегулювати окремі аспекти їх діяльності [6]. Крім цього, серед найбільш важливих змін у державному регулюванні діяльності кредитних спілок, що були запроваджені у 2001 році, доцільно виділити такі моменти:

1. Створювалась Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (Держфінпослуг) – спеціальний уповноважений державний орган, що здійснював державне регулювання та нагляд за діяльністю не тільки кредитних спілок (як це було передбачено у проекті закону «Про кредитні спілки» № 701/99 від 22.06.1999 р.), а всіх інших фінансових установ (крім банків). До цього кредитні спілки працювали безконтрольно, лише погодивши свій статут при реєстрації з НБУ.

2. Держфінпослуг мав створити Реєстр фінансових установ і всі існуючі кредитні спілки повинні були пройти перереєстрацію та бути включеними до цього реєстру, а новостворювані кредитні спілки мали реєструватися не тільки як юридичні особи у місцевих державних реєстраторів, а й як фінансові установи у Держфінпослуг.

3. Діяльність кредитних спілок з надання кредитів за рахунок залучених коштів стала підлягати ліцензуванню. Спілка, окрім реєстрації у Держфінпослуг в якості фінансової установи, мала отримати ще й ліцензію за окремою процедурою.

4. Отримувати кредити від імені членів кредитної спілки змогли тепер також деякі юридичні особи – селянські (фермерські) господарства та приватні підприємства, які є їх власністю.

5. У кредитних спілках змінилися назва та окремі функції органів управління – мали бути створені такі органи управління, як спостережна рада та ревізійна комісія.

6. Кредитні спілки тепер отримали право приймати внески у будь-яких розмірах без вимоги підтвердження джерела походження коштів декларацією про доходи. У законі не знайшла відображення норма, що існувала у Тимчасовому положенні про кредитні спілки, згідно якої спілка була зобов'язана «зажадати від платника декларацію про доходи», якщо розмір вступного членського внеску, місячного внеску члена спілки на повернення позики перевищує двадцятикратний розмір мінімальної заробітної плати.

7. Кредитні спілки втратили право на заснування засобів масової інформації, продаж пропагандистських матеріалів, виробів із власною символікою. Можливість здійснення такої діяльності раніше була передбачена для кредитних спілок, як громадських організацій.

Закон «Про кредиті спілки» не змінив мінімальну кількість членів кредитної спілки – 50 осіб. Як і раніше, умовами членства у кредитних спілках залишалось об'єднання хоча б за однією з таких ознак: спільне місце роботи чи навчання, приналежність до громадської (профспілкової) чи релігійної організації, проживання в одному селі, селищі, місті, районі, області. Детальніше, ніж раніше було визначено зміст положень статуту кредитної спілки. Окрім найменування кредитної спілки та її юридичної адреси; мети створення і завдання кредитної спілки; порядку утворення та діяльності органів управління кредитної спілки, порядку утворення філій та відділень, їх повноважень; прав та обов'язків членів кредитної спілки; умов і порядку вступу до кредитної спілки, порядку припинення членства; порядку сплати вступних та інших внесків; джерел надходження і порядку використання коштів та іншого майна кредитної спілки, у тому числі порядку й умов надання кредитів членам кредитної спілки, порядку формування та використання фондів, утворюваних спілкою; порядку звітності та здійснення контролю за діяльністю органів управління кредитної спілки та порядку припинення діяльності кредитної спілки та вирішення майнових питань у зв'язку з її ліквідацією (реорганізацією), у статуті кредитної спілки тепер обов'язково треба зазначати: ознаку членства у кредитній спілці; порядок внесення змін і доповнень до статуту кредитної спілки; порядок покриття можливих збитків розподілу доходів кредитної спілки [8].

Законом розширено виняткові повноваження загальних зборів членів кредитної спілки. Якщо за «Тимчасовим положенням про кредитні спілки» до виключної компетенції загальних зборів спілки належало лише внесення змін і доповнень до статуту спілки, прийняття рішення про припинення діяльності спілки, то тепер – це й затвердження річних результатів діяльності кредитної спілки, звітів спостережної ради, правління та кредитного комітету і висновків ревізійної комісії (причому річний звіт про результати діяльності кредитної спілки затверджується загальними зборами лише за наявності висновку ревізійної комісії), прийняття рішення про збільшення пайового капіталу кредитної спілки шляхом збільшення розміру обов'язкового пайового внеску або внесення додаткових пайових внесків; прийняття рішення про порядок розподілу доходу та покриття збитків кредитної спілки та затвердження положень про спостережну раду, ревізійну комісію, кредитний комітет та правління.

Крім цього, законом детально регламентовано порядок скликання загальних зборів кредитної спілки. Тепер повідомлення про скликання чергових загальних зборів членів кредитної спілки має бути зроблене не пізніше ніж за 30 календарних днів до скликання зборів із зазначенням часу та місця їх проведення та порядку денного шляхом надсилання письмового запрошення листом кожному члену кредитної спілки за місцем його проживання або вручення такого письмового запрошення особисто члену кредитної спілки під підпис. Воно має бути опубліковане не пізніше ніж за 30 календарних днів до скликання зборів у відповідних засобах масової інформації, в яких публікуються дані про державну реєстрацію кредитної спілки.

Важливою нормою Закону стало розширення кола отримувачів кредитів кредитної спілки. Тепер отримувати кредити від імені членів кредитної спілки можуть також селянські (фермерські) господарства та приватні підприємства, які є їх власністю, але розмір кредиту, наданого одному позичальнику, не може перевищувати 20 відсотків від капіталу кредитної

спілки. Раніше максимальний розмір кредиту одному позичальникові складав 10 відсотків, але не капіталу, а позичкового фонду кредитної спілки. При залученні ж кредитною спілкою коштів, зобов'язання перед одним її членом не можуть становити більш ніж 10 відсотків від загальних зобов'язань [8].

Закон також відмінив існуючу у тимчасовому Положенні норму регулювання, згідно якої позика у частині, що перевищує грошовий внесок члена спілки, мала надаватись під заставу майна або майнових прав. Ця норма створювала багато проблем спілкам при наданні кредиту під поруку фізичних чи юридичних осіб, яка часто є більш надійним видом забезпечення кредиту.

Ще однією незрозумілою і такою, що суперечить практиці світового кооперативного руху, стала норма ст. 20 закону, згідно якої, резервний та додатковий капітал кредитної спілки при її ліквідації «зараховується до Державного бюджету». У більшості країн світу ці кошти передаються кооперативним об'єднанням, що діють у тій самій місцевості і використовуються для створення нових кредитних спілок і потреби розвитку кооперативного руху в регіоні.

Суттєвим недоліком Закону «Про кредитні спілки» став п. 4, ст. 8, який визначає, що у кредитній спілці ліцензуванню підлягає «діяльність із залучення внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки, а також інші види діяльності відповідно до закону». Однак, Законом України від 12.06.2001 р. № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [13] передбачено, що ліцензуванню підлягають надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів та діяльність з надання будь-яких фінансових послуг, що передбачають пряме або опосередковане залучення фінансових активів від фізичних осіб. Таким чином, законодавство допускає неоднозначне трактування видів діяльності, що потребують ліцензування для кредитних спілок. Це вже призвело до виникнення в окремих кредитних спілках проблем при судовому розгляді кредитних справ у зв'язку із вимаганням судами надати ліцензію на «надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів».

Неоднозначною є норма закону, згідно якої річна звітність кредитної спілки «повинна бути підтверджена незалежним аудитором (аудиторською фірмою), визначеним загальними зборами кредитної спілки». Ця норма виникла у зв'язку із отриманням кредитними спілками статусу фінансової установи. Однак, проведення аудиту, як правило, є досить коштовним і може негативно вплинути на фінансовий стан невеликих кредитних спілок. Крім цього, досить дискусійним є визначення аудитора загальними зборами, а не спостережною радою спілки.

Суттєвим недоліком Закону «Про кредитні спілки», що негативно вплинув на формування повноцінної національної системи кредитних спілок в Україні є норма п. 1, ст. 25 Закону щодо мінімальної кількості учасників об'єднаної кредитної спілки (10 кредитних спілок). та п. 1, ст. 24, щодо можливості створення спілками регіональних асоціацій лише при умові, що членами такого об'єднання буде більш, ніж третина кредитних спілок, які діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (району, області). Ці норми створили суттєві перепони на шляху об'єднання розрізаних кредитних спілок в єдину потужну національну систему кредитної кооперації за прикладом кредитно-кооперативних рухів інших країн.

Підводячи підсумок вищесказаному, можна зробити короткий висновок про те, що процес становлення державного регулювання кредитної коопера-

ції у незалежній Україні має два яскраво виражені періоди, перший розпочався з 1993 (з часу затвердження «Тимчасового положення про кредитні спілки») і тривав до 2001 року, тобто до прийняття закону «Про кредитні спілки» (2001 р.) і створення державного регулятора – Державної комісії з регулювання фінансових послуг (Держфінпослуг). Його й можна назвати періодом «відродження», адже саме у цей час в Україні лише закладалась основи нормативно-правової бази для відродження кредитних

спілок і державне регулювання їх діяльності було обмеженим. Воно в основному полягало лише у створенні певних «правил гри» в умовах практичного невтручання держави у цей процес. Разом з тим, другий період (умовно розпочався 2002 р.), що триває й зараз, цілком справедливо можна вважати «етапом активного розвитку». Він характеризується формуванням повноцінного законодавчого забезпечення, регулювання діяльності та суттєвого впливу держави на розвиток вітчизняних кредитних спілок.

Список літератури:

1. Вісник кредитних спілок: Інформаційний бюлетень Правління Національної асоціації кредитних спілок України. – 1995. – № 1.
2. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика.- К.: Наукова думка, 1997. – 240 с.;
3. Гончаренко В.В. Становлення світової системи кредитної кооперації: теорія, методологія, практика. – Дис. докт. екон. наук. 08.05.01 – К. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2002. – 410 с.
4. Закон України Про об'єднання громадян // Відомості Верховної Ради України – 1992, № 34.
5. Козинець П.М. Відродження кредитних спілок в Україні. //Бюлетень кредитних спілок України. – 2012. – № 3(43). – С. 4.
6. Мосейчук В. Нове життя кредитних спілок / В. Мосейчук // Дебет-кредит – 2002 – №8 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dtkt.com.ua/show/1cid02188.html>
7. Положення про погодження Статуту кредитних спілок з питань кредитування та розрахунків і надання позичок кредитними спілками. Наказ НБУ №41 від 17.03.1994р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0041500-94>
8. Про кредитні спілки. Закон України №2908-III від 20.12.2001р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908-14/page>
9. Про кредитні спілки. Указ Президента України від 22.06.99 р. №701/99 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/701/99>
10. Про об'єднання громадян. Закон України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>
11. Про оподаткування прибутку підприємств. Закон України // Урядовий кур'єр. – 2000р. – №105-106, 12.06.97р.
12. Про проект закону України «Про кредитні спілки». Постанова Верховної Ради України від 09.09.99 р. №1023-XIV – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-14>
13. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України № 2664-III від 12.06.2001 р.- [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/ed20010712>
14. Тимчасове Положення про кредитні спілки в Україні. Указ Президента України №377/93 від 20.09.1993. // Діло. – 1993.- №77(184) від 1 жовтня.
15. Типовий статут кредитної спілки. Постанова Правління НБУ №25 від 7.02.1994р.- [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/va025500-94>

Гаркуша А.В.

Полтавский университет экономики и торговли

О ГОСУДАРСТВЕННОМ РЕГУЛИРОВАНИИ КРЕДИТНО-КООПЕРАТИВНОГО СЕКТОРА В ПЕРИОД ЕГО ВОЗРОЖДЕНИЯ

Аннотация

Отражены особенности государственного регулирования кредитно-кооперативного сектора национальной экономики в период его возрождения. Показано его влияние на развитие кредитных союзов. Представлено авторское видение устранения основных проблем, связанных с недостатками государственного регулирования.

Ключевые слова: государственное регулирование, кредитно-кооперативный сектор, кредитный союз, кредитная кооперация, кредитный кооператив.

Garkusha O.V.

Poltava University Economy and Trade

ON STATE REGULATION OF CREDIT AND COOPERATIVE SECTORS IN THE PERIOD WITH ITS REVIVAL

Summary

Displaying features of state regulation of credit and co-operative sector of the national economy during its revival. Displaying his influence on the development of credit unions. Posted author's vision to address major problems associated with deficiencies of government regulation.

Keywords: government regulation, the credit cooperative sector, credit unions, credit cooperatives, credit cooperatives.